

ЦЪРКОВНИ ФРАЗЕОЛОГИЗМИ В ЕЖЕДНЕВНИЯ НОВОГРЪЦКИ ЕЗИК

Кацелу Георгия

Фразеология и фразеологизми

Фразеологията е дял от езикознанието, който „изучава фразеологичния състав на езика в неговото съвременно и историческо развитие – смисловите и структурните особености на устойчивите съчетания, възникването и употребата им в речта”. (Бояджиев 2002, 297).

Като фразеологичен състав на един език, Т. Бояджиев (2002, 300) определя всяко „словосъчетание, образувано от две или повече думи, цялостно по значение и устойчиво по състав и структура”.

Много термини са били предлагани за основната единица на фразеологията, например: фразеологична единица, устойчиво словосъчетание, устойчив словесен комплекс, фразеологично словосъчетание, фразеологичен обрат, фразеологизъм и фразема (Бояджиев 2002, 298). В тази статия ще използваме по-краткия и употребяван в гръцката библиография термин „фразеологизъм”.

Във всеки естествен език съществуват много фразеологизми, които се смятат за интелектуално богатство на конкретното езиково общество. Произходът на фразеологизмите е свързан с всички аспекти на обществения живот и те често отразяват историческото развитие и манталитета на даден народ. И така, възникването на фразеологизми от една определена област на живота доказва размерите на влияние на същата област върху ежедневието на всеки народ. Сферата на религията, каквато и да е тя, е винаги извор за фразеологизми за всеки език (за български вж: Бътов 2002). Особено широките измерения, които са приели църковните фразеологизми в новогръцкия, са показателни за важността на Православната Църква в гръцкото общество (вж: Λουλάσης 2003, 21–23).

Гърците и Църквата

Ролята на Църквата в ежедневието на гърците през вековете е била значителна. Богословското образование, започнало във визан-

тийския период, продължило и в периода на отоманското господство, когато единствената предлагана възможност за образование била изучаването на „Свещените Текстове” в храмовете. През този период влиянието на духовенството като религиозен и дори политически водач придобило изключителни размери в гръцкото общество, тъй като верската принадлежност играела важна роля за запазването на идентичността спрямо поробителя.

Така и новата гръцка държава, основаваща се на идеологията „родина – религия – семейство”, е била прекалено консервативна. До този момент въпросът за отделянето на религиозната власт от държавната все още не е решен. В Гърция и днес съществува едно единствено „Министерство на Образованието и Религиите”, а часът по религия е задължителен до края на средното образование.

До осемдесетте години на ХХ в. ходенето на църковна служба в неделя бе задължително за учениците. Обществен дълг за всички бе обличането на най-хубавите дрехи и присъствието на неделната литургия. По този начин обикновеният грък придоби навика да общува на езика на Църквата.

Отношението между църковния език и съвременния гръцки език

Както е известно, църковните текстове поначало са написани на елинистическия език – койне (езикът от периода на III–I в. пр.Хр.), придържайки се към традицията на превода на Стария Завет от Седемдесетте, направен по времето на Птолемей II, въпреки че някои от тях са написани много по-късно (IV–V в.) от Отците на църквата през византийския период.

Дори до днес тези текстове в Гърция се използват в богослужението и църковния живот. Първият опит за превод на църковни текстове и особено на Евангелията, направен от царица Олга през 1901 г., води в кръвопролития заради реакцията от страна на студентите от Философския Факултет в Атина, които счели този превод за оскверняване на вярата.

Църковният език вече доста се е отдалечил от класическата езикова форма и е станал предвестник на новогръцкия език (вж: Mackridge 1990, 41–42), вървейки към анализма на съвременните езици.

Като цяло за съвременния грък тази форма на езика не е особено трудна за разбиране и въпреки че има думи и изрази, които не са напълно приети в речта, той схваща общия им смисъл. Затова употребата на цър-

ковни фразеологизми в ежедневния език е станала текуща практика (Συμεωνίδης 2000, 43). Гърците, особено по-възрастните поколения, считат тези изрази за част от езика си.

Можем да разграничим най-общо три начина за използване на църковни фразеологизми:

1. Като израз на инстинктната вяра от най-вярващите.

В този случай, те се опитват да формулират вярно изразите и дори често търсят съвет в църковните книги.

2. Като белег на мъдрост или ерудиция в журналистическата и есеистичната проза.

В този случай формата също е от значение, тъй като така се демонстрира познаване на древните текстове.

3. Изрази, които се използват при различни обстоятелства в ежедневието и са станали част от ежедневната лексика.

а) Между тях има някои, които са непосредствено разбираеми и се използват и до днес с неизменено библейско значение

б) Има обаче и други, чието значение не е съвсем ясно за съвременния грък и той ги употребява погрешно на фонетично, морфологично или семантично ниво.

В този доклад ще представим някои от въпросните изрази и ще се опитаме да обясним както погрешното им тълкуване, довело до тяхното ново преформулиране, така и обстоятелствата за употребата им.

Няколко примера

1. Първият пример се отнася до най-обикновени изрази, които се използват в случаи, когато се решава някакъв проблем и говорителят изпитва облекчение :

Δόξα τῷ Θεῷ (=Слава Богу)

или

Δόξα σοι ὁ Θεός (=Слава тебе Боже)

Използват се и в случай на опасност:

Θεός φυλάξοι (= Боже, опази).

Тези фразеологизми са достатъчно прозрачни на семантично ниво, но морфологията им не е пряко разбираема, поради употребата на дателния падеж (τῷ Θεῷ σοι) и на желателното наклонение (φυλάξοι), така че често пъти се произнасят и се схващат погрешно: doksasi (като една дума) и filaksi (считано като съществително).

2. μνήσθητί μου, Κύριε!

Този израз произхожда от думите на разбойника към Христос: „μνήσθητί μου, Κύριε! ταν ἔλθης ἐν τῇ βασιλείᾳ Σου.” (Лук. 23, 42)
(=помени ме, Господи, когато дойдеш в царството Си)

Днес се употребява при необичайни случаи като знак на голяма изненада.

Например: „μνήσθητί μου, Κύριε! Πώς βρέθηκα τὰ γυαλιὰ μου ἐδῶ;”

(=помени ме, Господи! Как се озоваха очилата ми тук?)

Често обаче, значението на израза не се възприема добре, така че много хора го произнасят погрешно: [mistiti mou]! и смятат че изразът значи нещо като: Τι μυστήριο! (=каква загадка!)

3. ἀνάστα ὁ Θεός или ἀνάστα ὁ Κύριος

Изразът идва от литургията на Велика Събота „ἀνάστα ὁ Θεός, κρίνον τὴν γῆν”. Думата „ἀνάστα” произлиза от старогръцкия глагол ἀνίσταμαι, който значи „издигам се, ставам, възкръсвам”. Поради обичая в Гърция да се празнува Христовото Възкресение с много шум и ентузиазъм, то е повод за голяма радост и предвестник на Второто Пришествие, когато мъртвите ще възкръснат за вечен живот. Постепенно изразът започва да се използва със значението на „суматоха и безредиe” в изречения като:

„μόλις μαθεύτηκε τὸ νέο, ἐγίνε ἀνάστα ὁ Κύριος”

(=щом новината стана известна, настана голяма суматоха),

«τὸ δωμάτιό μου ἐγίνε ἀνάστα ὁ Κύριος» (=в стаята ми настана безредиe).

Под влиянието на това значение на думата „ἀνάστα” трябва да са се образували в новогръцкия и следните производни думи: прилагателно: ἀνάστατος (=развълнуван, безреден), което няма връзка със старогръцкото ἀνάστατος (=изгонен, разрушен), глагол: ἀναστατώνω (=създавам суматоха) и съществително име: ἀναστάτωση.

4. ἄρον ἄρον

Този израз е много често използван в ежедневния език със значението: „бързо, бързо”. Например: „έφυγε ἄρον ἄρον, γιατί εἶχε δουλειά” (=трыгна си бързо-бързо, защото имаше работа).

Всъщност става дума за двойно експресивно повелително наклонение от аористния корен на старогръцкия глагол: αἶρω (=вдигам). Изразът произхожда от изречението: „ἄρον, ἄρον, σταύρωσον αὐτόν” (=премахни го, премахни, разпни го) (Иоан. 19, 15), с което тълпата подканила Пилат Понтийски да разпъне на кръста Христос.

5. βρώμα και δυσωδία

От грешното тълкуване на този израз от опелото: „ἐξέλθετε καί ἴδετε ἐν τοῖς μνήμασι τι γυμνός ὁ ἄνθρωπος, σκωλήκων βρώμα και δυσωδία” (=излезте в гробищата и вижте, че човекът е гол, храна за червеите и смрад), вероятно произхожда и съвременното значение на думата „η βρώμα (или βρόμα)” със значението на „мръсотия”.

В старогръцкия думата „τ, βρώμα” (ср. род) означава *храна*, производна на глагола βιβρώσκω=ям. В изрази „βρώμα και δυσωδία” двете свързани думи, обаче, се възприемат като почти синоними от момента, в който значението на първата (βρώμα) става непрозрачно, и се отъждествява семантично и морфологично с втората (δυσωδία) (ж. род). Днес, „η βρώμα” се използва и в смисъла на материална мръсотия и на зловоние, а „η δυσωδία” само със значението на „зловоние”.

Хадзидакис (Χατζιδάκις 1977, 259–260) не приема тази интерпретация и предлага правописа на „βρόμα” (с омикрон) от глагола „βρέμω” (=права шум, тракам), от който в старогръцкия има производно съществително „βρόμος, ὄ” (м. род) (=шум, грохот), тъй като понякога зловонията са звучни. По-важният аргумент на Хаджидакис е, че съществителните имена, завърващи на –а, обикновено нямат производни глаголи на –εο (или –αο в народния език). От този корен, обаче, има и производен глагол на –ίζω (βρωμίζω), който може да произхожда от съществително име на –α. Преминаването от категория на глаголите, завърващи на –ίζω в категория на глаголите, завърващи на –αο е често явление, напр. скорπίζω – скорπάω.

Нямаме намерение в настоящата статия да решим този проблем, но искаме да отбележим, че връзката на думата βρώμα или βρόμα с църковния израз е несъмнена, след като често се използва в изрази като:

“βρώμα και δυσωδία ἐδώ μέσα” = тук е мръсотия и зловоние (употребен за една много мръсна къща)

В речника на Бабиньотис (Μπαμπινιώτης 1998, 395) когато изразът се отнася до църковния смисъл се пише с омега „βρώμα”, а когато

се отнася до ежедневния език се пише с омикрон „βρόμα”. В речника на Востаицоглу има двете възможности: βρώμα и βρόμα.

6. δόξα Πατρί

Църковните фразеологизми, отнасящи се изобщо до свети лица, въпреки религиозността на гърците, също не са изключени от вулгарната лексика. Гърците ругаят често както всички народи...

Един израз, който се използва често в случай на възмущение, негодувание срещу някого или нещо и в случай на караница, е началото на химна за Светата Троица: „Δόξα Πατρί και Υἱῷ και Ἀγίῳ Πνεύματι”. (=Слава на Отца и Сина и на Светия Дух)

Примери:

Του ἔχουν ἀλλάξει το Δόξα Πατρί

(=променили са му вярата - за много уморителна работа)

Τον πέτυχε στο Δόξα Πατρί

(= оцели го по главата)

Θα σου δώσω μια στο Δόξα Πατρί

(=ще те ударя по главата)

Вероятно не винаги става дума само за главата...

Заклучение:

Както виждаме, църковният език е навлязъл във всички нива от ежедневния живот на гърците. Този феномен не е единствен по рода си и се наблюдава при всички народи. В Гърция обаче, непрекъсният допир с църковната традиция създава възможността за изключително развитие и употреба на църковните фразеологизми, както и за разширение на значението им.

ЛИТЕРАТУРА

Бояджиев, 2002: Т. Бояджиев. Българска Лексикология. – Лексика, фразеология, лексикография. София, Изд. къща „Анубис”, 2002.

Бътов, 2002: Б. Бътов. Библията в езика ни. Велико Търново, Слово, 2002.

Mackridge, 1990: P. Mackridge. Η νεοελληνική γλώσσα. Μετάφραση: Κ. Πετρόπουλος. Πατάκης, Αθήνα, 1990.

Βοσταντζόγλου, 1962: Θ. Βοσταντζόγλου. Αντιλεξικόν ή Ονομαστικόν της Νεοελληνικής Γλώσσης. Θ. Βοσταντζόγλου, Αθήνα, 1962.

Μπαμπινιώτης, 1998: Γ. Μπαμπινιώτης. Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 1998.

Λουπάσης, 2003: Γ. Λουπάσης. Επιδράσεις της εκκλησιαστικής φρασεολογίας στη νεοελληνική γλώσσα. Σμίλη, Αθήνα, 2003.

Συμεωνίδης, 2000: Χ. Συμεωνίδης. Εισαγωγή στην ελληνική φρασεολογία. Κώδικας. Θεσσαλονίκη, 2000.

Χατζιδάκις, 1977: Γ. Ν. Χατζιδάκις. Γλωσσολογικά Έρευνα Β'. Κέντρον Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα, 1977.